

รูปแบบการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทเชิงพุทธบูรณาการ:
ศึกษาเฉพาะกรณีคดีครอบครัวศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง
A MODEL OF THE BUDDHIST INTEGRATED MEDIATION:
A CASE STUDY OF THE JUVENILE AND FAMILY COURT.

ฐิติมา บุญประเสริฐ
พระราชปริยัตินี (เทียบ สิริญาโณ)
แม่ชีกฤษณา รักษาโณม
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของดัชนีพนธ์เรื่อง “รูปแบบการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทเชิงพุทธบูรณาการ: ศึกษาเฉพาะกรณีคดีครอบครัวศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง” มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวข้องในการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทของศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง 2) เพื่อศึกษาสภาพปัญหา อุปสรรค และหลักพุทธธรรมของกระบวนการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทของศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง 3) เพื่อศึกษารูปแบบการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทของศาลเยาวชนและครอบครัวกลางในเชิงพุทธบูรณาการ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงเอกสาร และการสัมภาษณ์

ผลการวิจัยพบว่า การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนั้นตั้งอยู่บนพื้นฐานของแนวคิดและทฤษฎีที่ว่า 1) ประสานคู่พิพาทมาพบปะเจรจากันดีเพื่อหาแนวทางในการยุติข้อพิพาท 2) อำนวยความสะดวกในการไกล่เกลี่ย 3) เป็นสื่อกลางให้แก่คู่พิพาทได้เข้าใจตรงกัน 4) ประนอมข้อพิพาทเพื่อคู่พิพาทให้ตระหนักถึงประโยชน์ในการร่วมกันแก้ปัญหา 5) ดำเนินการและควบคุมกระบวนการไกล่เกลี่ยตามพฤติกรรมแห่งคดีตามที่เห็นเหมาะสม 6) บทบาทของคนกลางต่างจากผู้พิพากษาหรือผู้ที่ทำหน้าที่เป็นอนุญาโตตุลาการ 7) ช่วยในการทำสัญญาประนีประนอมเมื่อคู่พิพาทสามารถตกลงกันได้ ด้านปัญหาและอุปสรรคในการไกล่เกลี่ยพบว่า เป็นปัญหาที่เกิดจากทิวี่มานะที่มุ่งเอาชนะกันอย่างเดียว ปัญหาที่เกิดจากการยุ้งของคนรอบข้างที่ไม่ต้องการให้มีการประนีประนอม ตลอดจนจนถึงปัญหาจากบุคคลภายนอก เช่น ทนายความ หรือญาติที่มีอิทธิพล

ต่อคู่ความ ปัญหาเหล่านี้นับเป็นอุปสรรคส่งผลให้การไกล่เกลี่ยไม่ประสบความสำเร็จด้านรูปแบบการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทของศาลเยาวชนและครอบครัวกลางพบว่า หลักกอคติ 4 หลักพรหมวิหาร 4 หลักสังคหวัตถุ 4 หลักอริยสัจ 4 สามารถนำมาใช้แก้ปัญหาการและขจัดอุปสรรคการไกล่เกลี่ย ส่งผลให้กระบวนการไกล่เกลี่ยประสบความสำเร็จได้

คำสำคัญ : การไกล่เกลี่ย, ศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง

Abstract

The article is part of the dissertation on “A Model of The Buddhist Integrated Mediation: A Case Study of The Juvenile and Family Court,” has three objectives: 1) to study relevant concepts and theories in mediation of disputes in the juvenile and family court, 2) to study problems, obstacles and relevant Buddhadhamma in the process of mediation of disputes in the juvenile and family court, and 3) to examine a model for mediation of disputes in the juvenile and family court. This research employed documentary research and personal interview.

The results show that the mediation of disputes is based on the idea that the court performed the following functions: 1) coordinate the negotiation between both parties in person to reconcile and end the dispute, 2) facilitate the mediation, 3) act as an liaison between the disputing parties, 4) conciliate the disputes to make both parties aware of the mutual benefit of solving the problem, 5) operate and oversee the mediation process based on the circumstances of the case as the court sees fit, 6) make sure that the role of the mediator different from that of the judge or the person appointed as an arbitrator, 7) assist in establishing a compromise agreement. For the problems and obstacles in mediation, it was found that the main problem had to with bigotry, sole desire to win, and insinuation from surrounding people not to enter mediation. The external factors include lawyers and influential relatives of the

claimants. These obstacles lead to failures in mediation. For a model of mediation of disputes in the juvenile and family court, it was found that the principles of Agati⁴ (prejudices), Brahmavihara⁴ (holy abidings), Sangahavatthu⁴ (bases for social solidarity), Ariyasacca⁴ (noble truths) could be used to overcome the stated obstacles and increase the chances of success for the mediation.

Keyword: Mediation, juvenile and family court

บทนำ

สภาพสังคมไทยในปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงไปในทุก ๆ ด้านอย่างรวดเร็วได้ส่งผลกระทบต่อคนในสังคมก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ จำนวนมาก ซึ่งปัญหาความขัดแย้ง การใช้ความรุนแรงก็เป็นปัญหาหนึ่งที่นับวันจะยิ่งทวีความรุนแรงปัญหานี้ถือว่าเป็นปัญหาที่สำคัญระดับชาติ เราจะพบว่าเหตุการณ์ความขัดแย้งที่มีความรุนแรงจะส่งผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง การท่องเที่ยว ฯลฯ ปัญหานี้เป็นปัญหาหนึ่งที่มีความสำคัญและเป็นสิ่งที่ทุกฝ่ายพยายามร่วมกันแก้ไขเพื่อลดปัญหาเหล่านี้และส่งผลกระทบต่อทางลบที่น้อยที่สุดปัญหาความรุนแรงทุกวันนี้ส่งผลกระทบต่อกระบวนการทางสังคมเป็นอย่างมากโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ปัญหาความรุนแรงในเยาวชนที่เป็นทรัพยากรบุคคลที่ควรให้ความสำคัญในการพัฒนาให้เป็นผู้ที่มีคุณภาพในอนาคต เพื่อก้าวเข้าไปรับผิดชอบสังคมในอนาคต ปัญหานี้เป็นปัญหาอาชญากรรมร้ายแรงทำลายความสงบเรียบร้อยของสังคมโดยส่วนร่วม ปัญหาความรุนแรงที่เห็นได้ชัดและกำลังทวีความรุนแรงมากขึ้น คือ การก่อเหตุทะเลาะวิวาทของเยาวชน (จิรพัฒน์ พรหมสิทธิการ, 2543)

และในปัจจุบันสถาบันครอบครัวได้มีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปจากเดิม การพัฒนาด้านเศรษฐกิจและสังคม ทำให้ระบบเศรษฐกิจ สังคมการเมือง วัฒนธรรม ประเพณีต่าง ๆ ได้เปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้โครงสร้างครอบครัวเปลี่ยนไป จากครอบครัวใหญ่เป็นครอบครัวขนาดเล็ก เมื่อมีปัญหาต่าง ๆ ภายในครอบครัวต้องเผชิญด้วยตนเอง ไม่มีผู้เข้ามาไกล่เกลี่ยปัญหา ขาดการควบคุมอารมณ์ และทักษะในการแก้ไขความขัดแย้งอย่างสร้างสรรค์ (อภิญา เวชชัย, 2546) ซึ่งสาเหตุของ

ปัญหาที่เกิดจากครอบครัวประเมินจากสภาพปัญหาต่าง ๆ ที่สำคัญ ได้แก่ ความไม่พร้อมทั้งร่างกาย จิตใจ และวุฒิภาวะของหญิงและชายที่จะสร้างครอบครัว หรือการไม่ได้เตรียมความพร้อมของครอบครัว ซึ่งมีผลต่อทัศนคติและค่านิยมที่ผิดๆ ในเรื่องบทบาทของสามีและภรรยา (ภาสุรี เอี่ยมทิม, 2548) โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาความสัมพันธ์ในครอบครัวทำให้ไม่เข้าใจกัน ขาดทักษะในการแก้ปัญหาอย่างเหมาะสม ก่อให้เกิดความขัดแย้ง และหากสะสมความขัดแย้งเป็นเวลานาน ความขัดแย้งนั้นอาจขยายเป็นความรุนแรงในครอบครัวในที่สุด ส่งผลให้เกิดความรุนแรงในครอบครัวและการหย่าร้างตามมาได้

ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวมิใช่เป็นเรื่องใหม่ แต่เป็นเรื่องที่ได้เกิดขึ้นมาอย่างช้านาน เพียงแต่ความรุนแรงที่ได้เกิดขึ้นในอดีตถูกกดทับโดยโครงสร้างจารีตทางสังคม ทั้งนี้ปรากฏการณ์การกระทำรุนแรงในครอบครัวสามารถเกิดขึ้นในทุกสังคม โดยมีปรากฏการณ์ที่เป็นปัญหา เช่น การทารุณกรรมทางร่างกาย การล่วงเกินทางเพศ การทำร้ายด้วยวาจา หรือข่มเหงทางจิตใจ โดยส่วนใหญ่ผู้ที่ตกเป็นเหยื่อผู้เคราะห์ร้ายจะเป็นผู้หญิงและเด็ก (ปรีชา อุบโยคิน, ปีที่ 8 ฉบับที่ 3/2538) ปัจจุบันพบว่าปัญหาความรุนแรงในครอบครัวมีเกิดขึ้นอย่างมาก ซึ่งจะสามารถเห็นได้ตามสื่อต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นทางสื่อโทรทัศน์หรือหนังสือพิมพ์ โดยจะพบว่ามีความเกี่ยวข้องกับความรุนแรงในครอบครัวเพิ่มมากขึ้น และพบว่าปัญหาความรุนแรงในครอบครัวมีแนวโน้มสูงขึ้นและซับซ้อนมากขึ้น ที่สำคัญก็คือสิ่งที่ปรากฏเป็นข่าวนั้นมีเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ในความเป็นจริงมีการกระทำความรุนแรงมากกว่าที่ปรากฏเป็นข่าวหลายเท่า เพียงแต่คนที่ถูกกระทำไม่ยอมเป็นข่าว เพราะการเป็นข่าวอาจหมายถึงการต้องเปลี่ยนแปลงชีวิต รวมทั้งต้องหวาดระแวงและวิตกกังวลกับการถูกกล่าวขวิญญและตอกย้ำจากสังคม (สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว.(n.d.), 2560) และเป็นปัญหาของสังคมและประเทศชาติ หากไม่ได้รับการแก้ไข

ความรุนแรงในครอบครัวเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในทุกสังคม ชนชั้น ฐานะและระดับการศึกษา โดยอาจมีรูปแบบและระดับที่ต่างกัน ซึ่งทำให้คนได้รับอันตรายหรือเสี่ยงต่ออันตรายทั้งทางร่างกาย จิตใจ พัฒนาการ สังคม สิทธิเสรีภาพ รวมทั้งศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ไม่ว่าจะในส่วนตัวหรือสาธารณะ (สำนักพัฒนาระบบบริการสุขภาพ, 2549) ดังนั้นเมื่อเกิดปัญหาขึ้นแล้ว ทางออกที่ดีที่สุดต้องอาศัยวิธีการไกล่เกลี่ย เพื่อคลี่คลายปัญหานั้น ผู้วิจัยมองว่าการนำหลักธรรมต่างๆในพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือในการไกล่เกลี่ย จะมีส่วนช่วยทำให้ไม่เกิด

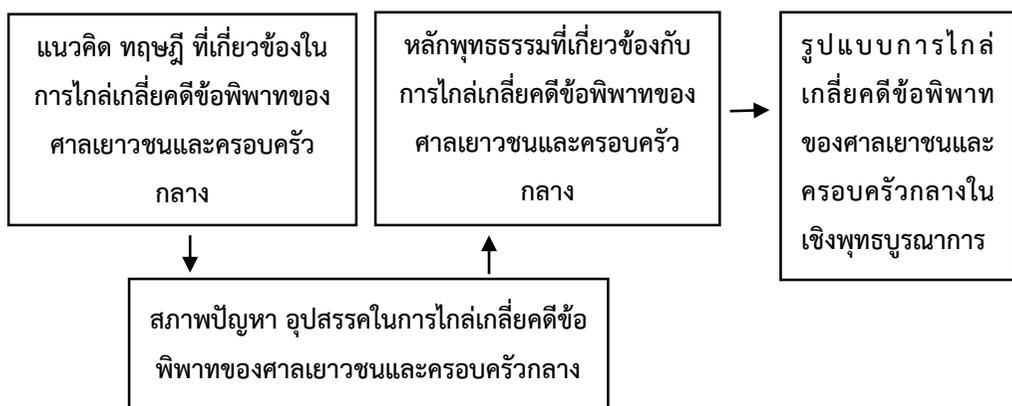

ปัญหาต่าง ๆ เช่น เรื่องการหย่าร้างการกระทำความรุนแรงในครอบครัว รวมทั้งการแย่งอำนาจการปกครองบุตร ด้วยความตระหนักถึงความสำคัญของการไกล่เกลี่ยนี้ ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษากระบวนการไกล่เกลี่ยคดีครอบครัวของศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง ตามหลักการทางพระพุทธศาสนาว่า ในพระพุทธศาสนานั้นมีเรื่องราวความขัดแย้งใดบ้างที่ปรากฏในคัมภีร์ของพระพุทธศาสนา มีลักษณะเป็นอย่างไร พระพุทธศาสนาได้ใช้วิธีการใด หรือกระบวนการใดในการไกล่เกลี่ยความขัดแย้งที่เกิดขึ้นเหล่านี้ มีหลักธรรมใดบ้างของพระพุทธศาสนาที่ส่งเสริมกระบวนการไกล่เกลี่ยของศาลเยาวชนและครอบครัวกลางซึ่งจะสามารถทำให้เข้าใจถึงรูปแบบและกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในพระพุทธศาสนาได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวข้องในการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทของศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง
2. เพื่อศึกษาสภาพปัญหา อุปสรรค และหลักพุทธธรรมของกระบวนการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทของศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง
3. เพื่อศึกษารูปแบบการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทของศาลเยาวชนและครอบครัวกลางในเชิงพุทธบูรณาการ

กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) มีขั้นตอนการวิจัย ดังนี้

1. ศึกษาค้นคว้าวิจัยและเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) คือพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539

2. ศึกษาค้นคว้าวิจัย และเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ คัมภีร์อรรถกถา วิทยานิพนธ์ และหนังสือเทคนิคจิตวิทยาและการสื่อสารสำหรับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท รวมบทความการไกล่เกลี่ยและการประนีประนอมข้อพิพาทและความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมาย หลักกฎหมายครอบครัว คู่มือการระงับข้อพิพาททางเลือกสำหรับประชาชน พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2534 ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยนี้

3. ทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) จากผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญทางด้านพระพุทธศาสนาและด้านการไกล่เกลี่ย เพื่อนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์เข้าสู่กระบวนการวิจัยดังนี้ 1) นำข้อมูลมาสังเคราะห์เชื่อมโยงกับข้อมูลภาคเอกสารเพื่อสร้างรูปแบบการไกล่เกลี่ย 2) สร้างรูปแบบการเจรจาไกล่เกลี่ยข้อพิพาท 3) นำผลที่ได้มาวิเคราะห์ ข้อดี ข้อเสีย 4) อภิปรายผล และออกแบบรูปแบบการเจรจาไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทที่เหมาะสม

4. เรียบเรียง สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

5. นำเสนอผลการวิจัย

ขอบเขตการวิจัย

ในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตในการศึกษาไว้ ดังนี้

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยจะศึกษาถึงความเป็นมาและกระบวนการไกล่เกลี่ย แนวคิดและทฤษฎี การไกล่เกลี่ยแนวพุทธ และศึกษาการเจรจาไกล่เกลี่ยโดยใช้หลักพุทธบูรณาการ

2. ขอบเขตด้านเอกสาร

ผู้วิจัยจะศึกษาคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเป็นหลัก โดยจะศึกษาในพระไตรปิฎกมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ฉบับภาษาไทย พ.ศ. 2539 และคัมภีร์อรรถกถาศึกษากระบวนการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทของศาลเยาวชนและครอบครัวกลางในปัจจุบัน

3. ขอบเขตด้านประชากรผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ

ผู้วิจัยได้จำแนกตามความรู้ ความเชี่ยวชาญพิเศษเกี่ยวกับการเจรจาไกล่เกลี่ยเฉพาะด้านไว้สองกรณี

ก. ผู้ให้สัมภาษณ์เป็นผู้มีองค์ความรู้เกี่ยวกับพระไตรปิฎกในทางพระพุทธศาสนาซึ่งปฏิบัติหน้าที่เป็นอาจารย์อยู่ที่มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 5 ท่าน ดังนั้นจึงสามารถให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับพุทธวิธีบริหารจัดการข้อพิพาทในพระไตรปิฎก และการประยุกต์ใช้การเจรจาไกล่เกลี่ยในวิทยาการสมัยใหม่ จัดการข้อพิพาทของศาลเยาวชนและครอบครัวกลางดังกล่าวประกอบด้วย

1. พระราชปริยัติกวี,ศ.ดร.รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มจร.
2. พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส,รศ.ดร.ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มจร.
3. พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร,ดร.คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มจร.
4. ผศ.รท.ดร.บรรจบ บรรณรุจิ อาจารย์ประจำหลักสูตรสันติศึกษา มจร.
5. ผศ.ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหิดล

ข. ผู้ให้สัมภาษณ์เป็นผู้มีองค์ความรู้ ความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับศาลเยาวชนและครอบครัวกลางหรือการเจรจาไกล่เกลี่ยในศาลจำนวน 5 ท่าน ทั้งนี้ผู้ให้สัมภาษณ์ดังกล่าวปฏิบัติหน้าที่อยู่ในแวดวงของนักกฎหมาย ดังนั้นจึงสามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับศาลเยาวชนและครอบครัวกลางใช้ในการเจรจาไกล่เกลี่ยเชิงพุทธบูรณาการข้อพิพาทในพระไตรปิฎก และการบริหารจัดการข้อพิพาทของศาลเยาวชนและครอบครัวกลางได้เป็นอย่างดี ผู้ให้สัมภาษณ์ดังกล่าวประกอบด้วย

1. นายชาติชาย โฆษิตวัฒน์ฤกษ์ อธิบดีผู้พิพากษาศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง
2. นายปราโมช บุณนาค ผู้พิพากษาผู้ชำนาญการด้านไกล่เกลี่ยศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง
3. นายประมวล นิลกลาง ผู้พิพากษาหัวหน้าคณะศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง
4. นางฉันทิมา วิศิษฐ์โสภา นิติกรชำนาญการพิเศษศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง
5. นายไชยรงค์ เจริญเมือง ผู้ประนีประนอมศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง

4. ขอบเขตด้านพื้นที่

ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตพื้นที่การศึกษา ได้แก่ ศาลเยาวชนและครอบครัวกลางจากการรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเรื่อง “รูปแบบการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทเชิงพุทธบูรณาการ: ศึกษาเฉพาะกรณีคดีครอบครัวศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง” จากพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539 และเอกสารต่างๆที่เกี่ยวข้องการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านพระพุทธศาสนา กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิที่ประกอบอาชีพการไกล่เกลี่ยหรือผู้ประณีประนอมจำนวน 10 รูป/คน ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ประเด็นตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

ผลการวิจัย

1. แนวคิด ทฤษฎีความขัดแย้งและการเจรจาไกล่เกลี่ย

เมื่อกล่าวถึงแนวคิดและทฤษฎีความขัดแย้งวิจัยเห็นว่ามีมีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาคุณลักษณะสำคัญของความขัดแย้งซึ่งถ้าเราทำได้ทำความเข้าใจอย่างถูกต้องก็จะเป็นพื้นฐานความรู้ที่สำคัญในการที่จะบูรณาการเข้ากับความรู้ด้านอื่นๆเพื่อประโยชน์ในการจัดการความขัดแย้งโดยเฉพาะในแง่มุมมองของการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางจากการศึกษาวิเคราะห์เอกสารและงานวิจัยต่างๆทำให้พบประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับคุณลักษณะสำคัญของความขัดแย้งในทัศนะปัจจุบันในหลายแง่มุมดังต่อไปนี้

1.1 ความขัดแย้งเป็นธรรมชาติของมนุษย์ และสังคม ความขัดแย้งและสงครามนั้นเป็นเรื่องปกติ ของมนุษย์ ซึ่งในความเป็นจริงแล้วความขัดแย้งเป็นธรรมชาติของมนุษย์แต่ปัญหาที่คือขัดแย้งกัน อย่างไรจึงก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด สาเหตุที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะสิ่งทั้งหลายมีความแตกต่างกันซึ่งความแตกต่างดังกล่าวจะให้เกิดความขัดแย้งกันแต่อย่างไรก็ตามในอีกแง่มุมหนึ่งความแตกต่างนั้นจะก่อให้เกิดความหลากหลายและมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้นถ้าเราแปรผลของความแตกต่างนั้นให้กลายเป็นสิ่งที่มีประโยชน์ทำให้เกิดแนวคิดและมุมมองใหม่ๆนอกจากนี้ท่านยังชี้ให้เห็นถึงจุดเด่นของความขัดแย้งว่าความขัดแย้งนั้นควรจะก่อรูปขึ้นมาจากเจตนาที่ดีมีจุดมุ่งหมายเพื่อความดีงามและความก้าวหน้าและความร่มเย็นของสังคมแนวคิดเช่นนี้หากจะกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือความขัดแย้งในเชิงบวกนั่นเอง

1.2 ความขัดแย้งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง แนวคิดเรื่องความขัดแย้งที่เป็นแบบปัจจุบันว่าความ ขัดแย้งอาจเป็นการดีถ้าองค์กรนั้นมีความขัดแย้งในระดับที่มีความเหมาะสม

ความขัดแย้งจะส่งเสริมให้เกิดการปฏิบัติงานโดยจะช่วยกระตุ้นและจูงใจให้คนพยายามแก้ไข ปัญหาจึงทำให้ปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1.3 ความขัดแย้งทำให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ ความขัดแย้งในเชิงปฏิสัมพันธ์นี้ น่าจะเกิดจากการไหลเวียนของกระแสความคิด และการกระทำของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลในสังคมที่เกิดความขัดแย้งกัน แต่เมื่อใดที่บุคคลเหล่านั้นได้สร้างเวทีขึ้นมาเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน ย่อมทำให้เกิดความสมานฉันท์ระหว่างกันมากยิ่งขึ้นแต่ตัวแปรสำคัญที่ทำให้เกิดภาวะไหลเวียน เป็นไปในเชิงบวกก็คืออำนาจ ผลประโยชน์ความต้องการ เป็นต้น อย่างไรก็ตามหากสิ่งเหล่านี้เกิด ภาวะไม่สมนัย ย่อมเป็นการยากที่จะทำให้สังคมเป็นสังคมแห่งปฏิสัมพันธ์

2. สภาพปัญหา อุปสรรค และหลักพุทธธรรมของกระบวนการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาท ของศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง

จากการศึกษาถึงสภาพปัญหา อุปสรรค และหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับกระบวนการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทของศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง โดยจากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ทางด้านพระพุทธศาสนา จากผู้ทรงคุณวุฒิในการไกล่เกลี่ยของศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง โดยผู้ศึกษาได้ศึกษาเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นอันเป็นชนวนให้เกิดความขัดแย้งกันท้ายสุดผู้วิจัย จะวิเคราะห์หลักธรรมที่ทำให้คู่กรณีเหล่านี้สามารถประสานสามัคคีกันได้ หลังจากนั้นจึงได้ศึกษา หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทของศาลเยาวชนและครอบครัว กลาง ดังนี้

2.1 ปัญหาความขัดแย้งจากความประพฤติของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง

2.2 เกิดจากใจทัก จำเลยหรือคู่ความไม่ประสงค์เข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ย

2.3 ปัญหาการของศาลเยาวชนและครอบครัวกลางนั้นมีปัญหาคดีครอบครัวจำนวนมาก แต่ปริมาณผู้พิพากษามีไม่เพียงพอต่อคดีที่เกิดขึ้น

2.4 ต่างฝ่ายต่างมีทิฐิ จะเอาชนะกันอย่างเดียว

2.5 ปัญหาจากคนรอบข้างของแต่ละฝ่ายที่เข้ามาคัดค้านหรือกดดันไม่ต้องการให้ ประนีประนอมยอมความกัน คู่ความยังไม่ลืมเรื่องที่รู้สึกไม่ดีต่อกันในอดีต และไม่ให้อภัยกัน โดยไม่คิดที่จะร่วมกันแก้ไขปัญหาหรือหาทางออก

2.6 ปัญหาจากผู้ไกล่เกลี่ย บางกรณีผู้ไกล่เกลี่ยไม่เข้าใจประเด็น มีความรู้ความสามารถ ไม่เหมาะสมกับคดีหรือมีทัศนคติส่วนตัวเข้าข้างฝ่ายใด ไม่เป็นกลาง

2.8 ปัญหาจากบุคคลภายนอก เช่น ทนายความ ญาติที่มีอิทธิพลต่อคู่ความ ส่งผลให้การไกล่เกลี่ยไม่ประสบความสำเร็จได้ตามความตั้งใจของคู่ความ

3. รูปแบบการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทของศาลเยาวชนและครอบครัวกลางในเชิงพุทธบูรณาการ

เป้าหมายการไกล่เกลี่ยคดีมี 2 ประเภท คือ 1) ให้อีกาสถอนฟ้องยอมความ 2) หลังได้ถอนฟ้องก็ให้คู่ความทั้ง 2 ตกลงประนีประนอมยอมความกันและให้ศาลพิพากษายอมความ รูปแบบการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทของศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง เป็นการนำหลักหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาบูรณาการในการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทของผู้ประนีประนอมศาลเยาวชนและครอบครัวกลางซึ่งสรุปได้ ดังนี้

3.1 พรหมวิหาร 4 หรือ พรหมวิหารธรรม เป็นหลักธรรมประจำใจเพื่อให้ตนดำรงชีวิตได้อย่างประเสริฐและบริสุทธิ์แจ่มเช่น พรหมเป็นแนวธรรมปฏิบัติของผู้ที่ผู้ปกครอง และการอยู่ร่วมกับผู้อื่น ประกอบด้วยหลักปฏิบัติ 4 ประการ ได้แก่ เมตตา คือ ความรักใคร่ปรารถนาดี อยากให้เขามีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า กรุณา คือ ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์ มุทิตา คือ ความยินดีในเมื่อผู้อื่นได้ดีมีสุข มีจิตผ่องใสบันเทิง ประกอบด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอ ต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุข เจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป อุเบกขา คือ ความวางใจเป็นกลางอันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือมีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตาชั่งไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรมรวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดูในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำเพราะเขารับผิดชอบตนได้ดีแล้ว เขาสมควรรับผิดชอบตนเอง หรือเขาควรได้รับผลอันสมกับที่รับผิดชอบของตน

3.2 สังคหัตถ์ 4 แปลว่า ธรรมที่เป็นที่ตั้งแห่งการสงเคราะห์กัน, ธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจกัน หมายถึง หลักการครองใจคน, หลักยึดเหนี่ยวใจกันไว้, วิธีทำให้คนรัก, หลักสังคัมสงเคราะห์ ซึ่งเป็นเครื่องประสานใจและเหนี่ยวรั้งใจคนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ และทำให้อยู่กันด้วยความรักความปรารถนาดีต่อกัน เหมือนลิ่มสลักรถที่ตรึงตัวรถไว้มิให้ชิ้นส่วนกระจายไป ทำให้รถแล่นไปได้ตามที่ต้องการ สังคหัตถ์ผู้มีสี่ประการ คือ ทาน การให้ การ

เสียสละ การแบ่งปันเพื่อประโยชน์แก่คนอื่น ช่วยปลูกฝังให้เป็นคนที่ไม่เห็นแก่ตัว แบ่งปันกัน ปิยวาจา การพูดจาด้วยถ้อยคำไพเราะอ่อนหวาน จริงใจ ไม่พูดหยาบคายก้าวร้าว พูดในสิ่งที่ เป็นประโยชน์ เหมาะกับกาลเทศะ พูดดีต่อกัน อุตถจริยา ช่วยเหลือกัน สมานัตตตา การเป็นผู้ มีความสม่ำเสมอโดยประพฤติดัวให้มี ความเสมอต้นเสมอปลาย วางตัวดีต่อกัน

3.3 อริยสัง 4 เป็นหลักคำสอนหนึ่งของพระโคตมพุทธเจ้าแปลว่า ความจริงอัน ประเสริฐ ความจริงของพระอริยบุคคลหรือความจริงที่ทำให้ผู้เข้าถึงกลายเป็นอริยะ มีอยู่สี่ ประการ คือ ทุกข์คือ สภาพที่ทนได้ยากภาวะที่ทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ สภาพที่บีบคั้น ได้แก่ ชาติ (การเกิด) ชรา (การแก่ การเก่า) มรณะ (การตาย การสลายไป การสูญสิ้น) การประสบกับ สิ่งอันไม่เป็นที่รัก การพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รัก การปรารถนาสิ่งใดแล้วไม่สมหวังในสิ่งนั้น กล่าวโดยย่อ ทุกข์ก็คืออุปาทานชั้นหรือชั้น 5 สมุทัยคือ สาเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ ได้แก่ ตัณหา 3 คือ กามตัณหา-ความทะยานอยากในกาม ความอยากได้ทางกามารมณ์, ภวตัณหา-ความ ทะยานอยากในภพ ความอยากเป็นโน่นเป็นนี่ ความอยากที่ประกอบด้วยภวทิฏฐิหรือ สัสสตทิฏฐิและ วิภวตัณหา-ความทะยานอยากในความปราศจากภพ ความอยากไม่เป็นโน่น เป็นนี่ ความอยากที่ประกอบด้วยวิภวทิฏฐิหรืออุจเฉททิฏฐินิโรธคือ ความดับทุกข์ ได้แก่ ดับ สาเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ กล่าวคือ ดับตัณหาทั้ง 3 ได้อย่างสิ้นเชิง มรรคคือ แนวปฏิบัติที่นำไปสู่ หรือนำไปถึงความดับทุกข์ มีองค์ประกอบอยู่แปดประการ คือ 1. สัมมาทิฏฐิ-ความเห็นชอบ 2. สัมมาสังกัปปะ-ความดำริชอบ 3. สัมมาวาจา-เจรจาชอบ 4. สัมมากัมมันตะ-ทำกาารงานชอบ 5. สัมมาอาชีวะ-เลี้ยงชีพชอบ 6. สัมมาวายามะ-พยายามชอบ 7. สัมมาสติ-ระลึกชอบ และ 8. สัมมาสมาธิ-ตั้งใจชอบ ซึ่งรวมเรียกอีกชื่อหนึ่งได้ว่า "มัชฌิมาปฏิปทา" หรือทางสายกลาง

3.4 อคติ 4 หมายถึง วิถีในทางที่ผิดหรือการดำเนินไปในทางที่ผิด ทั้งนี้ อันเกิดจาก ทัศนะหรือความคิดเห็นในทางที่ผิด ซึ่งต่อมาจึงใช้คำให้เข้าใจง่ายเป็น ความลำเอียง หรือ ความ ไม่เที่ยงธรรม ประกอบด้วย 4 ประการ คือ ฉันทาคติ คือ ความลำเอียงเพราะชอบพอ โทสาคติ คือ ความลำเอียงเพราะโกรธหรือชิงชัง โมหาคติ คือ ความลำเอียงเพราะหลง หรือความลำเอียง เพราะความเขลา ภยาคติ คือ ความลำเอียงเพราะกลัว

การอภิปรายผล

1. หลักคิดในการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทของศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง

หลักแนวคิดในการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทของศาลเยาวชนและครอบครัวกลางจากการให้สัมภาษณ์ผู้วิจัยพบว่าควรคำนึงถึงบุตรหรือผู้เยาว์เป็นสำคัญ และคงสถานะของสถาบันครอบครัวไว้ แม้จะคงสถานะสามีภรรยาไม่ได้ก็ตามแต่ต้องคงสถานะความเป็นบิดามารดาและบุตรโดยคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของผู้เยาว์เป็นสำคัญ หากต้องหย่ากันต้องคำนึงถึงประโยชน์หรือให้ความสำคัญแก่บุตรผู้เยาว์ให้บุตรผู้เยาว์ที่ได้รับผลกระทบน้อยที่สุด และต้องได้รับการดูแลทั้งที่อยู่อาศัยและการศึกษาเมื่อต้องการหย่ากันทั้งสองฝ่ายต้องได้รับความเป็นธรรมไม่ให้ได้เปรียบเสียเปรียบกันและให้ทั้งสองฝ่ายหาทางออกร่วมกัน จึงต้องคำนึงถึงความรู้สึกของคู่กรณีเป็นหลักและไม่สามารถเอาแนวทางการไกล่เกลี่ยคดีเดิมที่ประสบความสำเร็จมาเป็นแนวทางที่ใช้ในการไกล่เกลี่ยได้ทุกคดี

2. วิธีการไกล่เกลี่ยให้ประสบความสำเร็จ

วิธีการไกล่เกลี่ยให้ประสบความสำเร็จนั้นต้องมีการอธิบายให้คู่ความและทนายให้ทราบถึงกระบวนการไกล่เกลี่ยเปรียบเทียบกับ การดำเนินคดีในชั้นสืบพยาน และวิธีการไกล่เกลี่ยนั้นจากการให้สัมภาษณ์ผู้วิจัยยังพบว่า วิธีการไกล่เกลี่ยผู้ไกล่เกลี่ยต้องวางตัวเป็นกลาง และต้องมีความอดทน วิธีการไกล่เกลี่ยนั้นจากการให้สัมภาษณ์ต้องยึดความยินยอมของคู่ความ และต้องไม่มีรูปแบบตายตัว และคนไกล่เกลี่ยต้องวางตัวเป็นกลาง ศึกษาข้อเท็จจริงทั้งฝ่ายโจทก์ ฝ่ายจำเลยต้องจำคำให้การให้เข้าใจถ่องแท้คดีนี้ข้อเท็จจริงเป็นคดีอย่างไร แล้วมาประมวลว่าจะหาวิธีอย่างไร ต้องดูที่เหตุที่ผลก่อน และต้องรู้สิทธิและหน้าที่ของตัวเอง

3. วิธีการนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการไกล่เกลี่ย

วิธีการนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการไกล่เกลี่ยจากการให้สัมภาษณ์ผู้วิจัยพบว่า เรื่องการไกล่เกลี่ยมี 9 ขั้นตอน ด้วยกัน คือต้องเริ่มจากการควบคุมสติ (Mindfulness Control) เรื่องการไกล่เกลี่ยมี 9 ขั้นตอนในศาสนาพุทธหลักการและวิธีการในการเจรจาไกล่เกลี่ยเชิงพุทธประกอบไปด้วย 9 ขั้นตอน ซึ่งเริ่มจากการคุมสติของเขา ได้แก่ 1) M เริ่มจากการควบคุมตนเอง คุมสติ - Mindfulness Control หลักการไกล่เกลี่ยในพระพุทธศาสนาคือเริ่มจากสติของเขาตั้งสติก่อน เริ่มด้วยความสงบด้วยความฉลาด คือใช้ Mindfulness ไปสยบ Emotion ของเขา

คือว่า การไกล่เกลี่ย สังเกตที่คู่ความเวลาที่เราประนีประนอมเขาจะมีปัญหาเรื่องสติของเขา คือมันไม่นิ่ง คือต้องเริ่มด้วยความสงบด้วยความฉลาด สงบคือ Emotion ใช้ Mindfulness ไปสงบ Emotion ของเขา เพราะว่าคู่ความก่อนที่จะประนีประนอม เขามีปัญหากัน เขาทะเลาะกัน มีอคติความกัน การไกล่เกลี่ยต้องเริ่มจาก ADR คือ การระงับข้อพิพาททางเลือก (Alternative Dispute Resolution – ADR) หมายถึง การระงับข้อพิพาทโดยไม่ใช้วิธีฟ้องศาล ซึ่งโดยหลักๆจะแบ่งได้ 4 วิธีได้แก่ การเจรจา (Negotiation) ต้องมีการเจรจากันก่อนการที่จะเจรจากันได้ต้องความสัมพันธ์กันดีก่อน ถ้าความสัมพันธ์มันแตกสลายไม่ก็ไม่เจรจากันต้องมาใช้ตัวที่ 2 คือ การประนีประนอมข้อพิพาท (Mediation) ต้องหาคนกลางมาสมานเขาเป็นผู้ไกล่เกลี่ยคนกลาง ในศาสนาพุทธต้องเป็นคนที่มีสมาธิ จะมีสมาธิต้องมีสติ และคนที่เป็นผู้ประนีประนอมต้องเป็นผู้ปฏิบัติ จะได้ดึงคู่กรณีมาหากันหน้าที่ของผู้ประนีประนอมต้องมีสติ และต้องมีความสงบ คือ Emotion คือต้องจัดการอารมณ์ก่อนการจัดการข้อพิพาท ต้องหมั่นนี้มาจากสติ คือ Mindfulness นี่คือจุดเด่นของพุทธ หน้าที่แรกของผู้มีหน้าที่ประนีประนอมต้องมีสติ และต้องจัดการอารมณ์ตนเองให้ได้ วิธีการจัดการข้อพิพาทมีเยอะแต่ปัญหาปัจจุบันอยู่ที่ท่าทีของคน คือผู้ประนอม และของคู่กรณี การไกล่เกลี่ย (Conciliation) และ การใช้กระบวนการอนุญาโตตุลาการ (Arbitration) 2) E ทำหน้าที่กัลยาณมิตร – Emotion Process 3) สื่อสารอย่างลึกซึ้ง - Deep Communication 4) วิเคราะห์เรื่องราว - Issues Analysis 5) เข้าถึงวิธีการ- Approaching to Strategies 6) คิดอย่างแยบคาย - Thinking Wisely 7) หาจุดสนใจ - Interest Finding 8) เสนอทางเลือก - Option Creating และ 9) สร้างสัมพันธ์ภาพอันดี - New Relationship Building ทั้ง 9 ข้อที่กล่าวมานี้ สามารถสรุปได้เป็นรูปแบบของศาสนาพุทธวิธีการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางซึ่งแบ่งออกได้เป็น 3 ขั้นตอนใหญ่ๆ คือ 1) ขั้นตอนกัลยาณมิตร 2) ขั้นตอนโยนิโสมนสิการและ 3) ขั้นตอนการจัดการปัญหาความขัดแย้งในขั้นตอนกัลยาณมิตรนั้นคนกลางจะต้องรับผิดชอบในบทบาทหน้าที่โดยตรงแต่ในขั้นตอนที่ 2 และ 3 ทั้งผู้ที่ทำหน้าที่เป็นคนกลางและคู่กรณีทั้งสองฝ่ายจะต้องมีบทบาทหน้าที่ร่วมมือกันเพื่อให้บรรลุเป้าหมายเกิดสัมมาทิฐิ ในการหาจุดสนใจอย่างแท้จริงของคู่กรณีและส่งเสริมความเข้าใจอันดีของทั้งสองฝ่ายกล่าวโดยสรุป การเจรจาไกล่เกลี่ยเชิงพุทธเป็นหนึ่งในพุทธสันติวิธีที่ใช้นำมาเป็นรูปแบบสำหรับจัดการปัญหาความขัดแย้งซึ่งไม่เพียงแต่สามารถใช้ได้

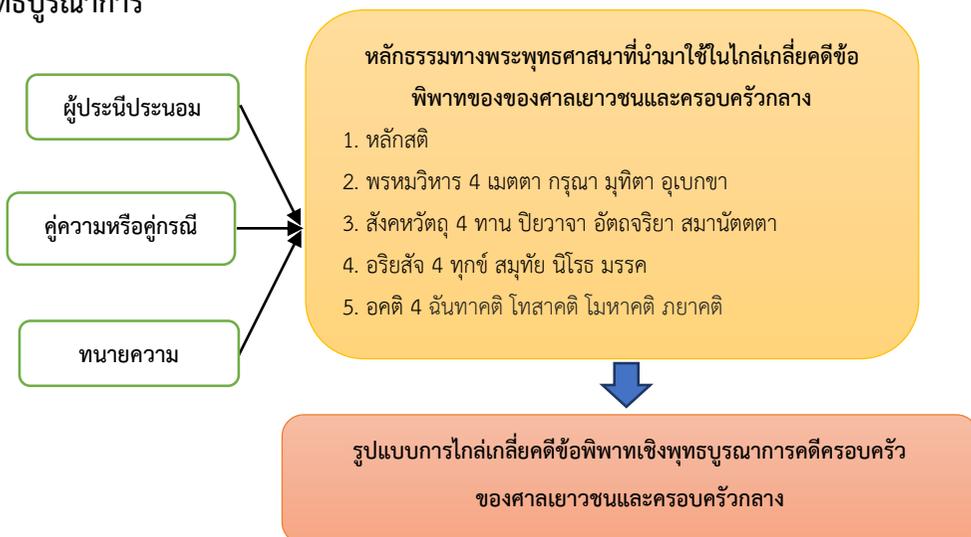

ในรูปแบบการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งแล้วยังเป็นการสร้างสัมพันธ์ภาพที่ยั่งยืนดังเช่นการให้อภัยทานซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดในการจัดการความขัดแย้งทางพระพุทธศาสนา

เมื่อก้าวโดยสรุปแล้ว วิธีการนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการไกล่เกลี่ย ในฐานะผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยคือคนที่พยายามจะทำให้คนที่มีความขัดแย้งกันสองฝ่าย เกิดความสามัคคีปรองดองกัน ตกลงกันได้ ในประเด็นที่เป็นข้อพิพาทนี้ สำหรับหลักธรรมที่ทำหน้าที่นี้ต้องทำให้ทั้งสองฝ่ายมีความรู้สึกว่ามีความเป็นกลางที่แท้จริง อย่างหลักธรรมเกี่ยวข้องกับผู้ที่ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยนี้คือหลักอคติ 4 ต้องเป็นคนไม่มีอคติ ไม่เข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งต้องรักษาความเป็นกลางให้คนทั้งสองฝ่ายที่ขัดแย้งกันเขาได้รับความเป็นธรรมจากผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ย เหมือนแต่ก่อนคนไทยมีประเพณีที่ว่าเวลา สามิ ภรรยา เวลาทะเลาะกันตกลงกันไม่ได้ ก็เชิญผู้ใหญ่ที่ทั้งสองฝ่ายเคารพนับถือมาเป็นคนกลางในการไกล่เกลี่ย เป็นกลางในที่นี้คือทำให้คนทั้งสองฝ่ายมีความรู้สึกว่าได้ได้รับความเป็นธรรมเท่า ๆ กัน

ดังนั้น รูปแบบการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทของศาลเยาวชนและครอบครัวกลางตามหลักพุทธบูรณาการ ประกอบด้วยผู้เกี่ยวข้อง3 ฝ่ายด้วยกัน คือ) ผู้ประนีประนอมหรือผู้ไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทของศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง 2) คู่ความหรือคู่กรณี และ 3) ทนายความ ซึ่งสามฝ่ายนี้ต้องนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาบูรณาการใช้ในการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทคือ 1) พรหมวิหาร 4 2) สังคหวัตถุ 4 3) อริยสัจ 4 4) อคติ 4 5) หลักสติ ตามรูปแบบดังนี้

ตารางที่1 รูปแบบการไกล่เกลี่ยของของศาลเยาวชนและครอบครัวกลางตามหลักพุทธบูรณาการ

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาเรื่อง “รูปแบบการไกล่เกลี่ยคดีข้อพิพาทเชิงพุทธบูรณาการ: ศึกษาเฉพาะกรณีคดีครอบครัวศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง” ผู้วิจัยพบว่ามีประเด็นที่เป็นสาระสำคัญที่น่าสนใจศึกษาค้นคว้า ดังนี้

1. ควรทำวิจัยเรื่อง “การบูรณาการหลักพุทธธรรมในการพัฒนาประสิทธิภาพการไกล่เกลี่ยของผู้ไกล่เกลี่ยประจำศาลคดีเด็กและเยาวชนในส่วนภูมิภาค”
2. ควรทำวิจัยเรื่อง “การบูรณาการหลักอภิปรัชญาในการไกล่เกลี่ยกรณีข้อพิพาท”
3. ควรทำวิจัยเรื่อง “รูปแบบการไกล่เกลี่ยเพื่อยับยั้งการหย่าร้างในครอบครัว”

เอกสารอ้างอิง

- จิรพัฒน์ พรหมสิทธิการ. (2543). ปัจจัยที่มีผลต่อการทะเลาะวิวาทของนักเรียนอาชีวศึกษา: ศึกษากรณีเฉพาะในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต: บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ปรีชา อุปโยคิน. (ปีที่ 8 ฉบับที่ 3/2538). แนวการวิเคราะห์ปัญหาความรุนแรงในครอบครัว. วารสารสุโขทัยธรรมมาธิราช, 99-107.
- ภาสุรี เอี่ยมทิม. (2548). ทักษะของคู่สมรสในชุมชนเมืองต่อแนวทางการป้องกันและแก้ไข ปัญหาความรุนแรงในครอบครัว. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว.(n.d.). (18 กุมภาพันธ์ 2560). รายงานสถานการณ์ ความรุนแรงในครอบครัว. เข้าถึงได้จาก <http://www.violence.in.th/publicweb>
- สำนักพัฒนาระบบบริการสุขภาพ. (2549). แนวทางปฏิบัติช่วยเหลือเด็กและสตรีที่ถูกกระทำ รุนแรงในเครือข่ายระดับจังหวัด. นนทบุรี: พระธรรมชนันท์.
- อภิญา เวชยชัย. (2546). สภาวะการณ์ของเด็กเยาวชนและครอบครัวและข้อเสนอแนะเชิง นโยบาย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.